

**КРЕДИТТИК ТОБОКЕЛДИК ЖАНА БАНК ИШИНДЕ АНЫ БАШКАРУУ
ЫКМАЛАРЫ, ТОБОКЕЛДИКТЕРДИ БАШКАРУУ**

**КРЕДИТНЫЙ РИСК И МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ ИМ В БАНКОВСКОЙ СФЕРЕ,
УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ**

**CREDIT RISK AND METHODS OF ITS MANAGEMENT IN BANKING,
RISK MANAGEMENT**

Аннотация. Эң эффективдүү кредиттик башкаруу үчүн тобокелдиктин өлчөмүн аныктоого жана баалоого багытталган системалуу талдоо жүргүзүүгө тийиш. Бул макалада кредиттик тобокелдиктердин аныктамасы жана анын негизги топтору каралат. Кредиттик тобокелдиктерди башкаруунун негизги ыкмалары да каралат.

Аннотация. Для наиболее эффективного кредитного управления следует проводить систематический анализ, направленный на определение и оценку риска. В данной статье рассматривается определения кредитного риска и его основные группы. Также рассматриваются ключевые методы управления кредитным риском.

Abstract. For the most effective credit management, a systematic analysis aimed at determining and evaluating the risk should be carried out. This article discusses the definition of credit risk and its main groups. Key credit risk management techniques are also covered.

Негизги сөздөр: Кредиттик тобокелдиктер, рынок экономикасы, пайда жана чыгым, контрагент, милдеттенмелер.

Ключевые слова: Кредитные риски, рыночная экономика, прибыли и убытки, контрагент, обязательства.

Key words: Credit risks, market economy, profits and losses, counterparty, liabilities.

Азыркы учурда банк системасынын өнүгүшү рынок экономикасынын негизги факторлорунун бири болуп эсептелет. Калкка кредиттерди жана кредиттерди берүү менен алектенген коммерциялык банктардын ишин изилдөө көбүрөөк деңгээлде банктык тобокелдиктерди баалоо боюнча маалыматтык жана системалуу колдоонун жоктугу, ошондой эле зарыл тажрыйбанын жана илимий изилдөөлөрдүн жоктугу менен аныкталат. Банктык тобокелдиктерди башкаруу тармагы банктын ишине терс таасирин тийгизет.

Кредиттик тобокелдик финансылык тобокелдиктин эң белгилүү түрлөрүнүн бири катары каралат жана контрагент карыздык каражаттарды кайтарууга байланыштуу келишимде көрсөтүлгөн өз милдеттенмелерин аткарганда белгисиздиктин элементинин болушун билдирет. Жөнөкөй сөз менен айтканда, “кредиттик тобокелдик” түшүнүгү – контрагенттин өз милдеттенмелерин аткарууга жөндөмсүздүгүнөн улам финансылык активдин ыктымалдык жоготуусу[1].

Кредитор өз милдеттенмелерин аткарбагандыгынын натыйжасында алынган компенсациянын суммасын алып салуу менен негизги карыздын суммасын жана төлөнбөгөн пайыздарды жоготот. Салттуу түрдө кредиттик тобокелдик көлөмү жана негизги ролу боюнча эң олуттуу болуп эсептелет активдүү банк операцияларынын кирешелүүлүгү [2].

Көрүнүш булагына жараша кредиттик тобокелдиктердин төмөнкү топтору бөлүнөт:

1. Тышкы тобокелдик – контрагенттин төлөөгө жөндөмдүүлүгү, ишенимдүүлүгү, төлөмдү аткарбоо ыктымалдыгы жана аткарбоо учурунда мүмкүн болуучу жоготуулар менен аныкталуучу контрагенттин тобокелдиги.

2. Ички тобокелдик - кредиттик продукттун тобокелдиги кредиттик продукттун жеке өзгөчөлүктөрү менен, ошондой эле контрагент өз милдеттенмелерин аткарбаган учурда ал боюнча мүмкүн болуучу жоготуулар менен байланышкан.

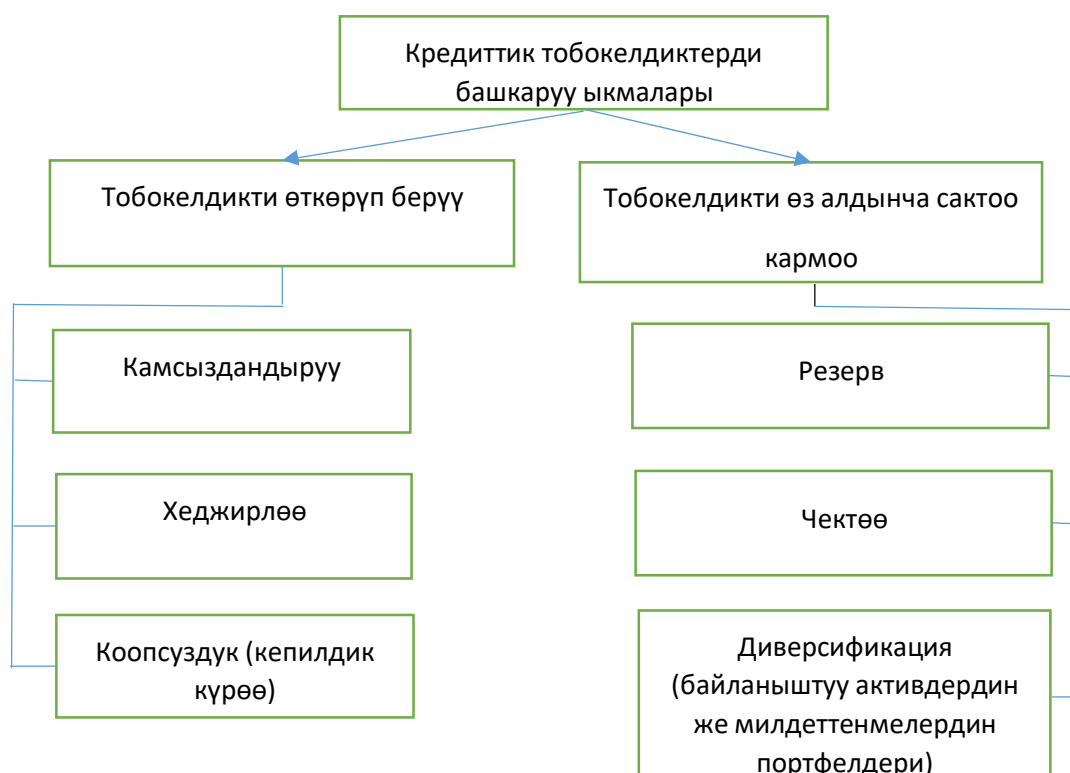
Кредиттик тобокелдиктин негизинде пайданы жана чыгымды бөлүштүрүү рыноктук, үлүштүк же валюталык тобокелдикке салыштырмалуу симметриялуу эмес, башкача айтканда, ал жоготуулар чөйрөсүнө жылат, ал эми рыноктук тобокелдик боюнча пайда жана жоготуулар симметриялуу бөлүштүрүлөт. башкача айтканда, пайда да, жоготуу да, алардын түшүү ыктымалдыгы бирдей.

Кредиттик тобокелдиктерди башкаруунун негизги максаттары катары төмөнкүлөр сунушталат:

— анын келип чыгышы үчүн өбөлгөлөрдү жоюу процессинде келип чыгуучу тобокелдиктин алдын алуу;

— кредиттик тобокелдикти белгилүү бир деңгээлде кармап туруу; — тобокелдиктерди минималдаштыруу.

Тобокелдиктерди башкаруу ыкмалары - тобокелдиктерди андан ары азайтуу максатында аларга таасир этүү ыкмалары. Ушуга ылайык, кредиттик тобокелдикти башкаруу ыкмалары кредиттик тобокелдикти азайтуу үчүн ага таасир этүү жолдорун билдирет [3].

1-сүрөт – Банктык тобокелдиктерди башкарууда кредиттик тобокелдикти башкаруу ыкмалары.

Белгилей кетсек, диверсификация ыкмасы активдердин портфелине гана тиешелүү. Диверсификацияны кредиттик тобокелдикти тескөө ыкмасы катары колдонуунун негизги

шарттарынын бири актив портфелинде терс же начар оң корреляцияга ээ болгон инструменттердин болушу болуп саналат. Кредиттик тобокелдикти башкаруунун башка ыкмаларын карап чыгып, алар жеке активге, тактап айтканда, белгилүү бир карыз алуучунун кредитине карата колдонуларын айтуу керек.

Кредиттик тобокелдикти тескөө үчүн ошондой эле эсептик көрсөткүчтөрдү талдоо жана ар бирине балл жана салмак ыйгарылган финансылык көрсөткүчтөрдү эсептөөдөн турган баллдык салмактык метод бар. Алынган упайлардын суммасы салмактык коэффициентке көбөйтүлөт жана натыйжа көрсөтүлөт, ага ылайык карыз алуучуга жеке рейтинг ыйгарылат. Бул ыкманын артыкчылыгы аны колдонуунун жеңилдиги деп эсептелет, анткени маалыматтардын көбү отчеттуулуктан алынат, ал эми кемчилиги – бирдиктүү методологияны жазуу мүмкүн эместиги.

Кредиттик тобокелдикти тескөөнүн дагы бир ыкмасы болуп, кредитти колдонуудагы сапат категорияларынын бирине ыйгарууну сунуш кылган математикалык статистика ыкмасы саналат. Карыз алуучулардын категориялары боюнча маалыматтар узак убакыттын ичинде түзүлөт, андан кийин алардын рейтингине жараша топторго бөлүнөт, бул рейтинг агенттиктеринин маалыматтары же банктын ички рейтингдери катары колдонулат.

Бирок, банктар кандай ыкмаларды колдонбосун, бардыгы үчүн максат бир – карыз алуучуну кредиттин сапат категориясына ылайык классификациялоо жана анын финансылык абалына терс таасирин тийгизүүчү факторлорду аныктоо.

Кредиттик тобокелдикти натыйжалуу башкаруу үчүн банк тобокелдиктин чондугун аныктоого жана баалоого багытталган системалуу талдоолорду дайыма жүргүзүп турушу керек. Ошондой эле коммерциялык банк карыз алуучудан эмнени күтөөрүн, ал кредитти өз убагында төлөй алабы жана кредиттик милдеттенмелерин толук төлөй алабы же жокпу так түшүнүшү керек.

Адабияттар:

1. Аджиева А. Ю. Финансылык туруксуздуктун шартында финансылык анализдин методологиясын өркүндөтүү. – 2018. № 6 (86). 62-67-б.
2. Тарханова Е.А. Банк ишиндеги тобокелдиктерди башкаруу системасындагы кредиттик тобокелдик / Е.А. Тарханова, А.В. Пастухова. // Жаш окумуштуу. - 2014. - № 6 (65). — С. 499-501. - [Электрондук ресурс]. – Кирүү режими: <https://moluch.ru/archive/65/10481/>
3. Шаталова Е.П. Банктык тобокелдиктерди башкарууда кредиттик жөндөмдүүлүк жана кредиттик тобокелдик /Э. П Шаталова, А Н Шаталов. – 2010. № 17 (401). 4653-66.
4. Монахов А. Ю. Банктык тобокелдиктерди башкарууда кредиттик тобокелдикти башкаруу ыкмалары / А. Ю. Монахов, А. В. — 2015. — № 6 (86). - 434-437-66. - [Электрондук ресурс]. – Кирүү режими: <https://moluch.ru/archive/86/16062/>
5. Алиев Б.Х., Гафизова А.А. Экономиканын реалдуу секторун өнүктүрүүдө керектөө кредитинин ролу // Коомдун туруктуу өнүгүүсүнүн маселелери. – 2020. - № 3(2) - 460-465-б
6. Абдулахатова А.Г. Банктар тарабынан чарба жүргүзүүчү субъекттин кредиттик жөндөмдүүлүгүн баалоо методдору // Коомдун туруктуу өнүгүүсүнүн маселелери. 2020. - №2-. P.443-447